

УДК 070:94(477)

ЛІТЕРАТУРНІ Й ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ ПОШУКИ КИЇВСЬКОЇ УЧНІВСЬКОЇ ПЕРІОДИКИ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Колісниченко О.В.

Актуальність. Учнівська періодика кінця ХІХ – початку ХХ століття мало досліджена сучасними науковцями. Певні акценти зроблено, зокрема, у розгляді загальних питань розвитку національної преси, у першу чергу – педагогічної. Так, професор Н.М. Сидоренко у своїх публікаціях, досліджуючи періодичні видання Київської та Полтавської губерній, доводить, що на полі національної преси Київщина і Полтавщина "... виступили як істинні сіячі тих перших зерен, що дали початок українським часописам" [4, с. 126], а І.В.Зайченко – дослідник у галузі теорії та історії педагогіки розкриває процес формування теоретико-педагогічних основ української національної школи у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття і вплив тогочасної преси на утвердження національної свідомості [2, с. 334]. Академік М.Д.Ярмаченко аналізує проблеми розвитку української національної школи і педагогічної науки у пресі на межі ХІХ і ХХ століть [7, с. 191], а А.П.Животко приділяє певну увагу дитячим і педагогічним виданням [1, с. 368].

Об'єктом наукового дослідження стала учнівська періодика. На початку минулого століття серйозні навчальні заклади, зокрема Києва, намагалися мати власний друкований орган. Особливу увагу привертають журнали Жіночого комерційного училища Л.М. Володкевич „Подснежник” (надалі – П.) [6, с. 10] та збірник Київської гімназії №5 „Зори” (надалі – З.) [3, с. 20].

Якісний аналіз конкретних різножанрових публікацій став предметом дослідження, під час якого були використані емпіричний, історичний та порівняльний методи.

Постановка проблеми. Широкою та різноманітною є палітра учнівської періодики, що видавалася в Києві російською мовою на початку ХХ століття. Значні й виразні у смисловому й образному планах назви журналів: «Зори» (1910); «Зоряка» (1910-1913); «Колокольчики» (1912); «Колос» (1908-1912); «Крылья» (1911-1914); «Ласточка» (1909-1913); «Луч» (1917); «На пути» (1910-1911); «Начало» (1906-1911); «Наш друг» (1911-1914); «Подснежник» (1907-1912); «Пчелка» (1909-1915); «Ручеек» (1913-1914); «Юные мысли» (1912).

Головна прикметна особливість – журнали для учнів створювалися самими учнями (перш за все Жіночого комерційного училища Л.М.Володкевич і Комерційного училища М.Г.Хорошилової). В основному вони були машинописними (для молодших класів – і рукописними) – видавалися переважно літографічним способом, періодичність далеко не завжди дотримувалася, виходили залежно від того, як накопичувався матеріал.

На сторінках учнівських журналів дуже рідко публікувалися оригінальні літературні тексти (їх звичне місце – у підручниках і хрестоматіях), важливіше – була рецепція і трансформація засвоєного в гімназичних та училищних класах: «... у одних необхідно вызвать интерес к творческой деятельности, другим дать толчок к работе мысли, третьих бережно направить в нужное русло» [5].

Велику повагу викликає складність літературознавчих проблем, до осмислення яких у своїх творах зверталися юні автори («Что может дать человеку поэзия» – «Подснежник»

ЛІТЕРАТУРНІ Й ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ ПОШУКИ КИЇВСЬКОЇ УЧНІВСЬКОЇ ПЕРІОДИКИ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

(журнал училища Л.М.Володкевич), 1909; «Сущность и задачи художественного творчества» – «Зори», 1910; «Неофутуристы» – «Пчелка», 1913).

Зокрема, учнівська стаття «Сущность и задачи художественного творчества» (автор Георгій Пестов) є прикладом того, наскільки серйозні знання набувалися гімназистами і як уміло формувалася у них потяг до науково-дослідницької діяльності. Учень глибоко аналізує складні художні твори, намагаючись підійти до сутнісних основ творчості взагалі, філософськи підходячи до розуміння того, що "...здатність людини творити прекрасне є щось метафізичне, не від світу цього" (Зори. – № 2. – С.21). Автор-гімназист цілком резонно звертається до розгляду художніх набутоків істинних світочів мистецтва – Пушкіна, Гоголя, Белінського. Чи можна не захопитися: «Священная дрожь пробирает меня... Божества вкушу минуты... Огромно велико мое творение... Кто-то незримый пишет предо мной таинственным жезлом» (так, зокрема, Гоголь описує свій душевний стан у процесі написання «Мертвых душ») (Зори. – № 2. – С.22).

Отже, юні автори виступають як справжні й гідні цінителі прекрасного. В цьому, поза сумнівом, велика заслуга їхніх учителів, які, виховуючи любов до високого, сприяють подальшому зростанню своїх учнів як особистостей з тонким сприйняттям життя та широким культурним ареалом.

Теми, до яких звертаються учні у своїх аналітичних матеріалах, суттєво розсувають їхні життєві обшири. Так, у статті „Что может дать человеку поэзия” (автор – Р.Горчикова) йдеться про сутність людського життя, що сприймається через призму поетичної творчості: „...поэзия является самым глубоким, разносторонним, играющим огромную роль в жизни человека искусством” (Подснежник. – № 9. – С.10). У великій статті вміло дібрана, гарно проілюстрована на численних літературних прикладах (з поем, драм, романів, зокрема Лонгфелло, Лермонтова, Гончарова, Тургенєва) розлога інформація з життя різних суспільних верств, народів, часів.

Надзвичайно цікавить авторку і внутрішній світ літературних героїв – поезія в цьому плані задовольняє найвибагливіші смаки. Найцінніше те, що юні дослідники, звертаючись до справжньої літератури, вчаться співпереживати, у буквальному розумінні приміряти до себе, брати у своє серце чужий біль, чужі переживання. Власне самовдосконалення через розуміння інших – висновок авторки на основі роздумів про внутрішній світ літературного персонажу: „... эти знания помогают...справляться и со своими собственными недостатками и самосовершенствоваться” (Подснежник. – № 9. – С.13).

Для саморозвитку людини, що вступає у життя, вважає авторка, неоціненну поживу дають такі багатопланові, талановиті твори, як „Демон” та „Герой нашего времени” М. Лермонтова, блискучі романи І. Тургенєва „Рудин”, „Дворянское гнездо”, „Отцы и дети”, „Новь”.

Розглядаючи значення поезії у житті людини, авторка усе ближче підходить до визначення її суті: „Давать разносторонние знания, будить мысль, толкать к светлomu и хорошему, влиять в положительном направлении на нравственное чувство, наконец, возбуждать в человеке понимание красоты и любви к ней – есть назначение поэзии” (Подснежник. – № 9. – С.17).

Щиро і по-юначому відверто учениця закликає й читачів журналу частіше звертатися до справжньої літератури для того, щоб „... широко и разносторонне развивалась ... личность” (Подснежник. – № 9. – С.20).

Важливо виділити ще один смисловий акцент, що є в статті Р.Герчикової: по суті у художній літературі міститься великий ресурсний потенціал для сприйняття та розуміння учнями історії („Какая масса знаний, какая грандиозная картина развития русской интеллигенции остается по прочтении этих романов”) (Подснежник. – № 9. – С.14).

Значна кількість статей присвячена аналізу творчості й інших відомих поетів і прозаїків (А. Радишеву, К. Рилсєву, А.Чехову, К. Аксакову, О. Куприну, Л. Чарській, В.Гаршину, С.Сергєєву-Ценському).

Плідною і конструктивною формою морально-психологічного впливу на читачів були широко публіковані в учнівських журналах літературні реферати, що мають конкретну, прикладну спрямованість («Несколько мыслей о том, как следует читать художественное произведение» – «Начало», 1909; «О товаришеских отношениях по «Очеркам бурсы» Н.Помяловского» – «Начало», 1910).

Жанрову різноманітність учнівських матеріалів доповнюють подорожні нариси і записи у щоденниках, створення яких прямо чи опосередковано спонукали ті або інші літературні факти («Поездка в Батури. Так ли все описал Пушкин?» – «Зоряка», 1912; «Путевые заметки» (Поездка на Урал) – «Начало», 1911; «Из моего дневника» (Поездка на могилу Т.Шевченко в Канев) – «Начало», 1912).

Цікаві індивідуально-авторські особливості матеріалів: стиль, манера викладу часом нехитрі, проте гранично ширі, відкриті. В цих, здавалося б. дитячих творах явно простежується вивірене, чітке педагогічне, наставницьке начало: періодика для дітей і підлітків повинна бути пізнавальною, інформаційно-насиченою й одночасно цікавою, образно-виразною. Безпрограшним, абсолютно надійним в здійсненні цієї задачі стало вміло створене літературно-художнє і літературно-критичне смислове й емоційне поле, а мудре педагогічне керівництво й потрібне спрямування літературних і перших наукових спроб учнів було стимулом творчого й особистісного начал учнівської молоді.

Висновки. Літературна основа київських учнівських журналів початку минулого століття – благодатний змістовний і формоутворювальний чинник, що дозволяв успішно вирішувати важливі духовні, освітні і культурно-просвітницькі задачі, сприяючи, зокрема, актуалізації етичного вибору і розвитку креативних можливостей підростаючого покоління.

Список літератури

1. Животко А. П. Історія української преси. – К., 1999. – 368 с.
2. Зайченко І. В. Проблеми української національної школи у пресі (друга пол. XIX – поч. XX ст.). – Львів, 2002. – 344 с.
3. Зори. – № 2. – 1910.
4. Періодичні видання Полтави та Полтавської губернії (1838-1917 рр.): Список/ Укл. Сидоренко Н.М., Сидоренко О. І., Школьна О. Д. – К., 1996. – 126 с.
5. Подснежник. – №1-4. – 1917.
6. Подснежник. – №9. – 1909.
7. Ярмаченко Н. Д. Педагогическая деятельность и творческое наследие Макаренко А.С.: Книга для учителя – Киев: Радянська школа, 1989. – 191 с.

Поступила до редакції 04.03.2005 р.